

Färre ansökningar om anslag för tobaksforskning

■ Efter förra årets avslöjanden (LT 24/2002) om forskares band till tobaksindustrin säger numera även fakulteterna i Uppsala och Umeå nej till anslag från tobaksindustrin. Förra sommaren var Karolinska institutet ensamt om sådana riktlinjer, se LT 25/2002.

Men i Uppsala är det inget definitivt nej. Liksom KI har Uppsala även i år anslag från Rådet för medicinsk tobaksforskning, som fördelar medel från Swedish Match. Det har även forskare vid fakulteterna i Lund och Göteborg. Dessa två fakulteter har heller ännu inte tagit ställning till medel från tobaksindustrin. Men medel från Rådet är inte riktigt samma sak, anser företrädare i Lund och Göteborg.

Medicinska fakulteten, Uppsala universitet

Frågan om anslag från tobaksindustrin diskuterades på ett prefektmöte i höstas. Därefter meddelade medicinska fakulteten att man inte accepterar några nya anslag från tobaksindustrin. Det berättar dekanus Kjell Öberg.

Två forskare vid Uppsala universitet, den ene vid institutionen för fysiologi och den andre vid institutionen för medicinsk vetenskap, tilldelades i januari vardera 100 000 kronor i forskningsbidrag av Rådet för medicinsk tobaksforskning.

Fakta/Rådet för medicinsk tobaksforskning

Swedish Match delar via Rådet för medicinsk tobaksforskning ut medel till forskning rörande tobaksrökning.

Rådet består av åtta professorer och en docent. Ordförande och fem av de övriga ledamöterna är professorer vid Karolinska institutet.

Tidigare delades 4 miljoner kronor ut årligen. Merparten gick till forskare vid Karolinska institutet. Sedan KI tog ställning mot anslag från tobaksindustrin har ansökningarna till rådet minskat, och därför fördelades i år endast 2,1 miljoner kronor.

Rådets webbplats: www.medical-tobaccoresearch.com

FOTO: SARA ZETTERLUND-HOLMÉ

Ur Karolinska institutets Etiska riktlinjer vid mottagande av uppdrag och anslag som kan rubba allmänhetens förtroende: »Samarbetet med tobaksindustrin kan riskera att uppfattas som förtroendeskadligt. Folkhälsoaspekten har vägt så tungt att Rektor efter förslag från Etiska rådet beslutat att det ur etisk synpunkt ej kan vara rätt att ta emot ett anslag från tobaksindustrin.«

– Har man pågående forskning där folk är anställda kan man inte avbryta momentant utan då får man göra en utfasning. Är ingen anställd och ingen blir lidande kan man uppmana forskaren att lämna tillbaka pengarna, säger Kjell Öberg.

Sahlgrenska akademien

Avdelningen för miljömedicin beslutade i april 2002 att inte ta emot ytterligare bidrag från tobaksindustrin. Dekanus Staffan Edén uttalade i LT 25/2002 att han tycker att det »är olämpligt att ta emot bidrag från tobaksindustrin«. Men ännu har inga sådana riktlinjer antagits för hela fakulteten.

– Det är en viktig och stor fråga som kräver lång beredning. Frågan är om universitetet kan styra vilka forskningsmedel forskaren kan ta emot och i så fall hur.

Frågan ska diskuteras, men det bör ske principiellt, universitetsövergripande och i samråd med Vetenskapsrådet, enligt Staffan Edén.

– Det är svårt att fatta ett sådant beslut och samtidigt beakta universitetets roll som kritiskt granskande och trovärdig myndighet.

Man måste då också diskutera hur universitetet ska förhålla sig till andra farliga verksamheter, som försvarsindustrin och bilindustrin, anser han.

Två forskare vid Göteborgs universitet tilldelades i januari i år forskningsbidrag av Rådet för medicinsk tobaksforskning. En forskare vid kardiologidivisionen fick 200 000 kronor, en forskare vid institutionen för klinisk neurovetenskap fick 150 000 kronor.

Staffan Edén tycker inte att dessa me-

del är att helt likställa med medel från tobaksindustrin, och han tycker i dagsläget inte att bidragen är problematiska. Ett eventuellt beslut att inte ta emot anslag från tobaksindustrin skulle inte nödvändigtvis bromsa anslag från Rådet för medicinsk tobaksforskning.

– Hanteringen av medlen är helt oberoende av industrin, enligt de uppgifter jag fått. Det är anslag som man får efter vetenskaplig granskning. Det sker i konkurrens och i ett öppet ansökningsförfarande.

Medicinska fakulteten, Lunds universitet

Dekanus Jan Nilsson sa i LT 25/2002 att fakultetsstyrelsen skulle diskutera huruvida man ska acceptera stöd från tobaksindustrin. Något beslut fattades inte. Diskussionen har i stället lett till att universitetet har tillsatt en arbetsgrupp som ska ta fram ett övergripande etiskt program för hela universitetet, rörande forskningsfinansiering bland annat. Jan Nilsson, som förra året tog emot anslag från Rådet för medicinsk tobaksforskning, hänvisar till ställföreträdande dekanus Ingalill Rahm Hallberg, som representerar medicinska fakulteten i arbetsgruppen.

– Det är inte aktuellt att ta emot pengar från tobaksindustrin, och frågan har aldrig varit uppe. För oss är Rådet för medicinsk tobaksforskning något annat. Det är en fråga från industrin oberoende verksamhet, säger Ingalill Rahm Hallberg.

Tre forskare vid Lunds universitet tilldelades i januari i år forskningsmedel av Rådet för medicinsk tobaksforskning, tillsammans 500 000 kronor. Två av forskarna finns vid institutionen för cell-

och molekylärbiologi och en vid yrkes- och miljömedicinska kliniken.

Först i höst när gruppen tagit fram universitetsövergripande riktlinjer ska de etiska problemen konkretiseras på varje fakultet. Då kan till exempel anslag från Rådet för medicinsk tobaksforskning komma att diskuteras.

– Men frågan har blivit väldigt för- enklad när man diskuterar anslag från Rådet för medicinsk tobaksforskning. Det är lätt att förföras av frågan och säga nej. Vi vill i stället hitta mekanismer som förhindrar att forskningen genomförs i någon annans intresse. Det finns täta förbindelser med industrier som kan ha andra intressen än fristående forskning, till exempel livsmedelsindustrin. Det är viktigare att komma fram till hur umgänget ska ske för att garantera forsk-

ningens frihet än att gå på enkla lösningar som att säga att man inte får ta emot anslag, säger Ingalill Rahm Hallberg.

Medicinska fakulteten, Umeå universitet

Dekanus Torbjörn Egelrud sa i LT 25/2002 att frågan om riktlinjer skulle diskuteras. Sedan dess har rektor för universitetet tagit ett beslut som förbjuder universitetet att ta emot pengar från tobaksindustrin.

»Bakgrunden är att utbildning och forskning inom medicin, vård och hälsa utgör en stor och viktig del av Umeå universitets verksamhet. Det är idag okontroversiellt inom den medicinska vetenskapen att rökning är en ytterst ohälsosam ovana«, enligt rektor Inge-Bert Täljedal.

Umeå universitet har inga anslag från tobaksindustrin.

Hälsouniversitetet i Linköping

Bengt Wranne är ny dekanus. Han berättar att ingen i Linköping bedriver sådan forskning där sådana anslag skulle kunna komma ifråga. Fakulteten har heller inga riktlinjer för sådana anslag.

– Nej, vi har inte haft något behov av det. Rent personligen anser jag att rökning är ett av de få områden som man inte behöver forska på längre. Det är bevisat att rökning är det farligaste vi har. Det finns ingen anledning att lägga pengar på att bevisa motsatsen, säger Bengt Wranne.

Elisabet Ohlin

elisabet.ohlin@lakartidningen.se

Karolinska institutet följer inte egna etiska riktlinjer

Trots att Karolinska institutets rektor våren 2002 beslutade att forskare anställda vid KI inte ska ta emot anslag eller uppdrag från tobaksindustrin uppbär forskare vid KI anslag från Rådet för medicinsk tobaksforskning. Och diskussionen om hur man ska hantera donationsprofessuren i medicinsk tobaksforskning är inte avslutad.

■ Fyra forskare vid KI tilldelades i januari i år forskningsmedel av Rådet för medicinsk tobaksforskning. Det är tillsammans 800 000 kronor som fördelar sig på institutionen för klinisk neurovetenskap, institutionen för miljömedicin, Neurotec och institutionen för kvinnors och barns hälsa.

– Samtliga är fortsättningsanslag som beviljades för två år sedan, säger Jan Carlstedt-Duke, dekanus och ordförande i styrelsen för forskning.

Enligt honom får projekt och anslag som redan var beviljade fullföljas.

De av KIs konsistorium antagna etiska riktlinjerna som gäller »mottagande av uppdrag och anslag som kan rubba allmänhetens förtroende« är utformade av KIs etiska råd, och rådets ordförande, professor Lars Terenius, är förvånad.

– Etiska rådet avråder starkt från att ta emot medel, men vi kan inte besluta, bara ge råd. Jag var inte medveten om att det var några som hade pengar. Men det kan ligga en viss logik i att avsluta beslutade projekt.

En av de fyra forskare som mottagit fortsättningsanslag är Agneta Nordberg, som innehar professuren i »grundläggande eller kliniska studier av betydelse för förståelsen av tobakens skadeverknings« vid KI. Professuren finansieras med en engångsdonation av Svenska Tobaks AB på 20 miljoner kronor sedan tidigt 1990-tal. Donationen är tänkt att räcka i ytterligare 14 år.

För att inte bli misstänkliggjord som forskare bad Agneta Nordberg i ett brev i juni förra året KIs ledning att ta konsekvensen av beslutet att inte ta emot bidrag från tobaksindustrin genom att dels lämna tillbaka donationsmedlen, dels utnämna henne på en ny professur med annan beteckning, till exempel klinisk neurobiologi, med motsvarande ekonomiska resurser. Alternativet var att hon skulle söka sig till ett annat universitet.

I LT 25/2002 sa Jan Carlstedt-Duke att KI skulle titta på en juridisk lösning för professuren som kan markera KIs ställning gentemot tobaksindustrin.

Har ni hittat någon sådan lösning?

– Inte inom befintligt donationsavtal, säger Jan Carlstedt-Duke.

Vad betyder det?

– Antingen får man avbryta professuren helt och hållet eller fortsätta den. KIs ledning anser att professuren är helt acceptabel ur etisk synvinkel. Donationen gjordes långt före konsistoriets beslut. Det finns ett regeringsbeslut på att donationen är acceptabel. Och den är klart skild från tobaksindustrin eftersom den gjordes vid ett bestämt tillfälle, och se-

dan dess finns ingen koppling till bolaget. Det enda man kan göra om Agneta Nordberg är besvärad är att KI drar in professuren och lämnar tillbaka pengarna. Men vi anser inte att det finns skäl till det. Vi håller fortfarande på att diskutera med Agneta Nordberg. Bollen ligger hos henne.

Enligt Jan Carlstedt-Duke skulle Agneta Nordberg i så fall få en ordinarie professur som finansieras genom såväl externa anslag som fakultetsanslag, vilket skulle innebära ett ekonomiskt avbräck för hennes forskning.

Agneta Nordberg vill inte uttala sig.

I de etiska riktlinjerna finns inget nämnt om hur KI ser på Agneta Nordbergs tjänst, och etiska rådet har heller inte tagit ställning till den.

Ordförande Lars Terenius:

– Den frågan har inte remitterats till rådet. Donationen tillkom i en tid när den här diskussionen inte fanns. Sedan dess har vi tagit ställning mot att ta emot forskningsmedel från tobaksindustrin. Det finns en diskrepans. Det är korrekt. Det är svårt att göra något retroaktivt. Men vi har egentligen inte diskuterat den här frågan.

Är det något ni borde ta ställning till?

– Det borde vi kanske göra.

Hur kan ni komma att lösa den?

– Jag tror inte vi kan komma fram till annat än att det är olämpligt. Men det är naturligtvis KIs ledning som beslutar.

Elisabet Ohlin